

Experiència de la vida de fàbrica

(Carta oberta a Jules Romains)

Les ratlles que segueixen remetent a una experiència de la vida de fàbrica que data d'abans de 1936. Poden sorprendre molta de la gent que només va estar en contacte amb obrers arran del Front Popular. La condició obrera canvia contínuament; de vegades en un any és diferent d'en el següent. Els anys que van precedir 1936, molt durs i brutals per la crisi econòmica, reflecteixen tanmateix més bé la condició proletària que no pas el període semblant a un somni que els va seguir.

Unes declaracions oficials van fer saber que tot seguit l'Estat francès intentaria de posar fi a la condició proletària, és a dir, a allò degradant de la vida dels obrers, sigui a la fàbrica, sigui a fora. La primera dificultat a vèncer és la ignorància. Al llarg dels darrers anys prou hem sentit a dir que els obrers de fàbrica són efectivament en certa manera exiliats, desarrelats, a la pròpia terra. Però no se sap per què. Passejar pels barris, veure'n les tristes i fosques habitacions, les cases, els carrers, no ajuda pas gaire a comprendre la vida que s'hi fa. Més misteriosa és encara la desgràcia de l'obrer a la fàbrica. Dificilment els obrers en poden escriure res, parlar-ne o fins pensar-hi, car el primer efecte de la desgràcia és que el pensament se'n vol evadir; no la vol ni considerar, la desgràcia que el fereix. Així, quan parlen de la seva sort, al més sovint repeteixen paraules de propaganda de gent que no són obrers. La dificultat també és gran per al vell obrer; parlar de la seva primera condició li és fàcil, però en realitat li és molt difícil de pensar-hi, car res no hi ha que l'oblit cobreixi més prest que la desgràcia passada. L'home de talent, per històries que n'hagi sentit i per l'exercici de la imaginació, hi pot endevinar i descriure en certa mesura des de fora; així, Jules Romains ha consagrat a la vida de fàbrica un capítol d'*Hommes de bonne volonté*. Això, però, no duu pas gaire lluny.

¿Com abolir un mal sense haver percebut clarament en què consisteix? Les ratlles que segueixen, en ser fruit d'un contacte directe amb la vida de fàbrica, poden potser ajudar, com a mínim un xic, a posar el problema.

La fàbrica podria omplir l'ànima pel fort sentiment de vida col·lectiva –en podríem dir unànime– que desvetlla la participació en el treball en una qualsevol de les grans. Els sorolls, tots, hi tenen sentit, són ritmats, es fonen en una mena de gran respiració del treball conjunt a què és embriagador de tenir-hi part. I n'és més, encara, d'embriagador, perquè no altera el sentiment de solitud. Només hi ha sorolls metàl·lics, rodes que giren, rosegades de metall; sorolls que no parlen pas de natura ni de vida, ans d'activitat seriosa, sostinguda, ininterrompuda de l'home sobre les coses. Un hom s'hi sent perdut, enmig de la gran fressa, però alhora la domina, perquè damunt del baix sostingut, permanent i sempre canviant, el que destaca, tot i fondre-s'hi, és el soroll de la màquina que hom fa anar. I no s'hi sent pas petit com enmig d'una gentada, ans s'hi sent indispensable. Les corretges de transmissió, on n'hi ha, permeten de xuclar pels ulls aquesta unitat de ritme que, pels sorolls i la lleugera vibració de tot, sent el cos sencer. A les hores fosques de les matinades i dels vespres d'hivern, quan només es veu lluir la llum elèctrica, tots els sentits participen d'un univers on res no recorda la natura, on res no és gratuït, on tot és topada, dura i alhora conqueridora, de l'home amb la matèria. Els llums, les corretges, els sorolls, el ferro fred i dur, tot concorre a la transmutació de l'home en obrer.

Si fos això, la vida de fàbrica, fóra una cosa massa bella. Però no n'és pas, de bella. Aquestes joies són joies d'home lliure; i els qui poblen les fàbriques no les senten pas,

fora de curts i rars instants, perquè no en són, de lliures. Només poden sentir-les si se n'obliden, que no en són; però és rar que se n'oblidin, car les tenalles de la subordinació se'ls han fet sensibles pels sentits, pel cos, pels mil petits detalls dels minuts que conformen una vida.

El primer detall que, durant la jornada, fa sensible la servitud és el rellotge de fitxar. El camí de casa a la fàbrica és dominat pel fet d'haver de ser-hi abans d'aquell segon mecànicament determinat. Per molt que s'hi arribi cinc o deu minuts abans, el pas del temps apareix així com una cosa despietada, que no deixa gens de joc a l'atzar. En una jornada d'obrer, és el primer impacte d'una regla la brutalitat de la qual domina tota la part de vida que s'hagi passat entre màquines; l'atzar no hi té dret de ciutadania, a la fàbrica. Hi és, certament, com a tot arreu, però no hi és reconegut. El que sí que s'hi admet, i sovint en gran detriment de la producció, és el principi de la caserna: "No ho vull saber". Les ficcions són molt poderoses, a la fàbrica. Hi ha regles que no són mai observades, però que estan perpètuament en vigor. Les ordres contradictòries no en són pas, en la lògica de la fàbrica. I, enmig de tot plegat, cal que la feina es faci. S'ha d'espavilar, l'obrer, si no vol que el despatxin. I s'espavila.

Les grans i petites misèries contínuament imposades a la fàbrica a l'organisme humà o, com diu Jules Romains, "aquesta combinació de menudes dificultats físiques que la feina no exigeix i de què és lluny de beneficiar-se", no contribueixen pas menys a fer sensible la servitud. No pas els patiments lligats a les necessitats del treball; d'aquests, se'n pot estar orgullós, d'aguantar-los; sinó els que són inútils. Fereixen l'ànima perquè generalment hom no pensa pas a anar-se'n a queixar; i ho sap, que no hi pensa. Sap que fóra escridassat i que encaixaria sense un mot. Parlar fóra buscar-se una humiliació. Sovint, si hi ha res que l'obrer no pugui suportar, s'estimarà més callar i demanar el compte. Aquests patiments són sovint en si mateixos molt lleugers; si són amargs, és perquè cada cop que els sent, i els sent sense parar, el fet que tant voldria oblidar, el de no ser-hi a casa, a la fàbrica, de no tenir-hi dret de ciutadania, de ser-hi un estrany admès com a simple intermediari entre les màquines i les peces fabricades, aquest fet li ateny el cos i l'ànima; sota aquest impacte, la carn i el pensament es retreuen. Com si algú li repetís a l'orella, minut a minut, sense poder-hi respondre: "Tu no ets res, aquí. No comptes. Hi ets per a doblegar-te, aguantar-ho tot i callar." Una tal repetició és gairebé irresistible. Hom arriba a admetre, al més profund de si, que no compta per a res. Tots els obrers de fàbrica, o gairebé, i fins els d'aire més independent, tenen quelcom de gairebé imperceptible, en els moviments, a la mirada, sobretot al plec dels llavis, que expressa que els han forçat a no tenir-se per res.

Allò que els hi ha forçat és, sobretot, la manera com reben les ordres. Sovint es nega que els obrers pateixin la monotonia del treball, perquè es remarca que sovint un canvi de fabricació és per a ells una contrarietat. Tanmateix, en el curs d'un llarg període de treball monòton, la desgana envaeix l'ànima. El canvi produeix alhora alleujament i contrarietat; contrarietat viva, de vegades, en el cas del treball per peces, per la minva de guany i perquè és un hàbit i gairebé una convenció de donar més importància als diners, cosa clara i mesurable, que als sentiments obscurs, intangibles, inexpressables que s'emparen de l'ànima durant el treball. Però, fins i tot si el treball és pagat per hores, hi ha contrarietat, irritació, per la manera com el canvi és ordenat. El nou treball és imposat de sobte, sense preparació, sota forma d'una ordre a què cal obeir tot seguit i sense rèplica. Aquell qui obeeix així sent llavors brutalment que el seu temps està contínuament a disposició d'altri. El petit artesà que té un taller de mecànica, que sap que haurà de subministrar en una quinzena tants de filaberquins, tantes aixetes, tantes bieles, tampoc

no en disposa arbitràriament, del temps; però almenys, un cop admesa la comanda, és ell qui per endavant es fixa l'ús de les hores i de les jornades. Si almenys una setmana o dues abans el cap digués a l'obrer: durant dos dies em fareu bieles, després filaberquins, i així successivament, caldria obeir, però fóra possible d'abraçar amb el pensament l'avenir proper, de dibuixar-lo per endavant, de posseir-lo. No és pas així, a la fàbrica. Des del moment que es fitxa per entrar fins aquell en què es fitxa per sortir, s'és a cada instant a mercè de rebre una ordre. Com un objecte inert que tothom pot en tot moment canviar de lloc. Si hom treballa en una peça que encara prendrà dues hores de feina, no pot pas pensar en què farà d'aquí a tres hores sense que el pensament faci un revolt que l'obligui a passar pel cap, sense que sigui forçat a repetir-se que està sotmès a ordres; si fa deu peces per minut, li passa el mateix ja als cinc minuts següents. Si suposa que potser no arribarà cap ordre, com que les ordres són l'únic factor de varietat, eliminar-les del pensament és condemnar-se a imaginar una repetició ininterrompuda de peces sempre idèntiques, regió ensopida i desèrtica que el pensament no pot pas recórrer. És clar que, efectivament, mil menuts incidents poblaran aquest desert, però, si bé els té en compte mentre passen, no els hi té pas quan es representa l'avenir. Si el pensament vol evitar aquesta monotonia, imaginar canvis i per tant una ordre sobtada, no pot pas viatjar del moment present a un altre a venir sense passar per una humiliació. Així, el pensament es retreu. Aquest replegament sobre el present produeix una mena d'estupor. L'únic avenir suportable, per al pensament, més enllà del qual no té força per a estendre's, és el que, en ple treball, separa l'instant en què hom es troba de l'instant de l'acabament de la peça en curs, si és que té la sort que sigui un xic llarga d'acabar. En certs moments, el treball és prou absorbent perquè el pensament es mantingui per si mateix dins aquests límits. No es pateix, llavors. Però a la tarda, un cop fora, i sobretot al matí, en adreçar-se al lloc de treball i al rellotge de fitxar, és dur de pensar en la jornada que caldrà recórrer. I el diumenge a la tarda, quan el que es presenta a l'esperit no és pas un dia ans tota una setmana, l'avenir és quelcom massa trist, massa aclaparador, i sota seu el pensament cedeix.

La monotonia d'una jornada de fàbrica, fins si no la ve a trencar cap canvi de feina, és barrejada de mil petits incidents que la poblen i en fan una història nova; però, com per al canvi de feina, aquests incidents sovint fereixen més que no pas reconforten. En el cas del treball per peces, comporten sempre una minva de salari, de manera que no es poden pas desitjar. Però sovint fereixen també per si mateixes. S'hi concentra l'angoixa difusa estesa per tots els moments del treball, l'angoixa de no anar prou de pressa, i quan, com sovint n'és el cas, es té necessitat d'altri per a poder continuar, d'un contramestre, d'un magatzemer, d'un ajustador, el sentiment de dependència, d'impotència, i de no comptar per a res a ulls d'aquell de qui es depèn, pot esdevenir dolorós fins al punt de fer vessar llàgrimes tant a homes com a dones. La possibilitat contínua de tals incidents, màquina aturada, caixa introbable i així successivament, lluny de fer minvar el pes de la monotonia, li lleva el remei que en general porta en ella, el de poder adormir i bressar els pensaments de manera de deixar, en certa mesura, de ser sensible; una lleugera angoixa impedeix l'efecte d'adormiment i obliga a tenir consciència de la monotonia, encara que tenir-ne consciència sigui intolerable. No hi ha res pitjor que la barreja de monotonia i atzar; s'agregen l'un a l'altre, si més no quan l'atzar és angoixant. I n'és, d'angoixant, a la fàbrica, perquè no hi és reconegut; teòricament, tot i que tothom sap que no és veritat, les caixes per a les peces fabricades no falten mai, els ajustadors no es fan esperar mai i tot alentiment de la producció és una falla de l'obrer. El pensament ha d'estar alhora constantment a punt per a seguir el curs monòton de gestos indefinidament repetits i per

a trobar en si recursos per a posar remei a l'imprevist. Obligació contradictòria, impossible, esgotadora. Al vespre, en sortir de la fàbrica, el cos de vegades està esgotat, però el pensament n'està sempre, i encara més. Qui sigui que hagi experimentat aquest esgotament i no l'hagi oblidat pot llegir-lo als ulls de gairebé tots els obrers en desfilars al vespre fora de la fàbrica. ¡Com agradaria de poder deixar l'ànima, en entrar, amb la tarja de fitxar, i reprendre-la intacta a la sortida! Però és el contrari, el que es produeix. Entra amb ell a la fàbrica, on pateix; i al vespre l'esgotament l'ha com anorreada i les hores de lleure són vanes.

Certs incidents, en el treball, procuren una vera joia, fins si fan minvar el salari. Primerament, els rars casos en què hom rep d'un altre un preciós testimoni de camaraderia; després, aquells en què hom se'n surt tot sol. Mentre s'enginya, fa esforç i es baralla amb l'obstacle, l'ànima és ocupada per un avenir que només depèn de si mateixa.

Com més un treball és susceptible de dificultats d'aquestes, més eleva el cor. Però la joia és incompleta per la manca d'homes, camarades o caps, que jutgin i estimin el valor del que s'ha aconseguit. Gairebé sempre, tant els caps com els camarades encarregats d'altres operacions a les mateixes peces, es preocupen només de les peces, no pas de les dificultats vençudes. Aquesta indiferència priva de l'escalfor humana de què sempre tenim un xic de necessitat. Fins i tot l'home menys desitjós de satisfaccions d'amor propi s'hi sent massa sol, allà on es té per natural interessar-se exclusivament pel que s'ha fet i mai pel que hagi calgut fer per a sortir-se'n; d'ací que les joies del treball es trobin relegades al rang de les impressions informulades, fugisseres, desaparegudes en néixer; la camaraderia dels treballadors, en no arribar a entrellaçar-se, resta una vel·leïtat informe, i els caps no són pas homes que en guïïn i vetllin d'altres, ans els òrgans d'una subordinació impersonal, brutal i freda com el ferro. Certament, en la relació de subordinació hi intervé la persona del cap, però per caprici; la brutalitat impersonal i el caprici, lluny de temperar-se, s'agreugen recíprocament, com la monotonia i l'atzar.

En els nostres dies, no és tan sols als magatzems, mercats i intercanvis que només es tenen en compte els productes del treball i no les feines que els hagin suscitat. També passa a les fàbriques modernes, almenys a nivell de l'obrer. La cooperació, la comprensió, l'apreciació mútua a la feina hi són monopoli de les esferes superiors. A nivell de l'obrer, les relacions establertes entre els diferents llocs de treball, entre les diferents funcions, són relacions entre coses, no pas entre homes. Les peces circulen amb la seva fitxa, amb la indicació del nom, de la forma, de la primera matèria; gairebé podríem creure que són elles, les persones, i els obrers, peces intercanviables. Elles tenen un estat civil; i quan, com en certes grans fàbriques, en entrar cal mostrar una tarja d'identitat on s'és fotografiat amb un número al pit, com un forçat, el contrast és un símbol punyent que fa mal.

Les coses hi fan el paper d'homes, els homes hi fan el paper de coses; és l'arrel del mal. Hi ha moltes situacions diferents, en una fàbrica; l'ajustador que, en un taller d'utilitatge, fabrica per exemple matrius de premsa, meravelles d'enginy llargues de fer, sempre diferents, no hi perd res en entrar a la fàbrica; però el cas és rar. Ben al contrari, a les grans fàbriques i fins en moltes de petites, hi són nombrosos, o nombroses, els qui executen a tota marxa, ordenadament, cinc o sis gestos simples indefinidament repetits, aproximadament un per segon, sense altre descans que algunes corredisses ansioses per a cercar una caixa, un ajustador, més peces, fins al segon precís en què ve un cap a prendre'ls en certa manera com a objectes per a posar-los davant d'una altra màquina; s'hi mantindran fins que els tornin a canviar de lloc. Aquests obrers són coses, en la mesura que l'ésser humà en pot ser, però coses que no tenen llicència per a perdre consciència,

car sempre cal poder fer front a l'imprevist. De la successió dels seus gestos, en el llenguatge de fàbrica, no se'n diu pas ritme, sinó cadència, i és just, això, car aquesta successió n'és el contrari, d'un ritme. Tots els seguits de moviments que participen del bell i s'acompleixen sense degradar contenen instants d'aturada, breus com un llampec, que fan el secret del ritme i donen a l'espectador, fins en el cas d'extrema rapidesa, la impressió de lentitud. El corredor, a l'instant de superar el rècord mundial, sembla que llisqui lentament, mentre veiem els corredors mediocres afanyar-se allà lluny rere seu; com més el pagès sega ràpid i bé, més els qui el veuen senten que, com se sol dir, va fent. Al contrari, l'espectacle del manobre davant la màquina és gairebé sempre d'una precipitació miserable, sense gens de gràcia ni dignitat. Quan un home acaba de fer res, li és natural i convenient d'aturar-se, ni que sigui el temps d'un llampec, per a prendre'n consciència, com Déu al Gènesi; aquest llampec de pensament, d'immobilitat i d'equilibri és el que cal aprendre a suprimir del tot a la fàbrica, quan s'hi treballa. Els manobres, davant la màquina, només atenyen la cadència exigida si els gestos d'un segon se succeeixen de manera ininterrompuda, quasi com un tic-tac de rellotge, sense que res marqui mai que res s'hagi acabat i res començi. Aquest tic-tac, de què és insuportable de sentir-ne gaire temps la trista monotonia, l'han gairebé de reproduir amb el cos. Aquest encadenament ininterromput tendeix a submergir en una espècie de son, però s'ha de suportar sense adormir-se. No és pas només un suplici; si només se'n seguís sofriment, el mal fóra més petit que no és. Tota acció humana demana un mòbil que aporti l'energia necessària per a accomplir-lo, i l'acció és bona o dolenta segons que el mòbil sigui elevat o baix. Per a doblegar-se a la passivitat esgotadora que exigeix la fàbrica, cal cercar mòbils dins un mateix, car, de fuets i cadenes, no n'hi ha pas, allà; els fuets, les cadenes, potser farien la transformació més fàcil. Les condicions de treball impedeixen que puguin intervenir-hi altres mòbils que no la por de les repreensions i l'acomiadament, el desig àvid d'acumular diners i, en certa mesura, el gust pels rècords de rapidesa. Tot concorre a demanar aquests mòbils al pensament i transformar-los en obsessions; no es demana mai res més elevat; a més, per a ser prou eficaços cal que es tornin obsedents. Mentre aquests mòbils ocupen l'ànima, el pensament, per a evitar de patir, es retreu en un punt del temps i s'apaga la consciència en la mesura que les necessitats del treball permeten. Una força gairebé irresistible, comparable a la pesantor, impedeix llavors de sentir la presència d'altres éssers humans també s'escarrassant-se allà a prop; és gairebé impossible de no tornar-se indiferent i brutal com el sistema en què hom es troba pres; i, recíprocament, la brutalitat del sistema es reflecteix, es fa sensible, en els gestos, les mirades, les paraules dels qui hi ha a l'entorn. Després d'una jornada passada així, l'obrer només té un plany, plany que no arriba a les orelles dels estranys a la seva condició, i que si hi arribés no els diria res: el temps se li ha fet llarg.

Se li ha fet llarg, el temps, i ha viscut a l'exili. Ha passat la jornada en un lloc on no és a casa seva; les màquines i les peces a fabricar prou hi són, a casa seva, a ell només l'hi admeten per a aportar peces a les màquines. Tan sols s'hi ocupen d'elles, allà, no d'ell; de vegades, massa, se n'ocupen, d'ell, i no gaire d'elles, car no és pas rar de veure un taller amb els caps dedicats a assetjar obrers i obreres, vetllant perquè no alcin el cap ni el temps de bescanviar un esguard, mentre deixen que munts de ferralla es rovellin a l'eixida. Res no hi ha de més amarg. Però, se'n defensi bé o malament, la fàbrica, de les pèrdues, en tot cas l'obrer sent que no és a casa. Un estrany, hi és. Res no hi ha de més fort, en l'home, que la necessitat d'apropiar-se, no pas jurídicament, ans pel pensament, dels llocs i els objectes entre què passa la vida i despèn la que hi ha en ell; una cuinera diu "la meva cuina", un jardiner diu "la meva gespa", i és verament així. La propietat jurídica és només

un dels mitjans per a procurar un tal sentiment, i l'organització social perfecta fóra aquella en què per aquest mitjà i pels altres procurés aquest sentiment a tots els éssers humans. L'obrer, fora de casos molt rars, no s'hi pot pas apropiari de res, a la fàbrica, pel pensament. Les màquines no són seves; serveix l'una o l'altra segons l'ordre que rep. No se'n serveix pas, ans les serveix; per a ell, no són pas un mitjà perquè uns trossos de metall prenguin certa forma, ans és ell que és un mitjà, per a elles, per a dur-los peces per a una operació de què n'ignora la relació amb les anteriors i les posteriors.

Les peces tenen la seva història; passen d'un estadi de fabricació a un altre; ell, en aquesta història, no hi és per res, no hi deixa pas la marca, no en sap res. Si fos curiós, no la hi desvetllarien pas, la curiositat, a part que el dolor sord i permanent que impedeix al pensament de viatjar pel temps li impedeix també de viatjar per la fàbrica i el reclou, així com en el moment present, en un punt de l'espai. L'obrer no ho sap pas, el que produeix, per això no el té, el sentiment d'haver produït, ans el d'haver-se esgotat en el buit. A la fàbrica hi despèn, de vegades al límit, el que té en ell de millor, la facultat de pensar, de sentir, de moure's; la hi despèn, car en sortir n'està buit; i tanmateix no hi ha pas posat res seu, en el treball, ni pensament, ni sentiment, ni, fora d'en feble mesura, moviments determinats per ell, ordenats per ell en vista a un fi. El que surt d'ell és la seva pròpia vida, sense que en deixi petjada al seu entorn. És la fàbrica que crea objectes útils, no pas ell, i la paga que n'espera als quinze dies, en fila com un ramat, paga impossible de saber per endavant en el cas del treball per peces, per l'arbitrarietat i la complicació dels comptes, sembla més una almoïna que no pas el preu d'un esforç. L'obrer, tot i que indispensable a la fabricació, no hi compta gairebé per a res, i per això cada patiment físic inútil imposat, cada manca de miraments, cada brutalitat, cada humiliació, ni que lleugera, li'n sembla un recordatori, de no comptar i de no ser a casa. Es dóna el cas de dones, sota un gavadal de pluja, passant deu minuts d'espera davant la fàbrica quan encara no ha tocat l'hora mentre davant seu entren per la porta oberta tot de caps; són obreres; aquesta porta els és més estranya que no importa la de quina casa desconeguda, on entrarien amb tota naturalitat a soplujar-se. Cap intimitat no lliga els obrers als llocs i objectes entre què esgoten la vida, i la fàbrica en fa, d'ells, al propi país, uns estranys, uns exiliats, uns desarrelats. Les reivindicacions, en l'ocupació de les fàbriques, hi van tenir menys part que no la necessitat de sentir-s'hi almenys un cop a casa. N'ha d'estar ben a fons, de corrompuda, la vida social, perquè a la fàbrica els obrers s'hi sentin a casa quan fan vaga i estranys quan treballen. És el contrari, que hauria de ser. Els obrers només se sentiran verament a casa, al país, membres responsables del país, quan se sentin a casa a la fàbrica mentre hi treballen.

És difícil de ser cru quan només es descriuen impressions. Tanmateix, no es pot pas descriure altrament, la desgràcia d'una condició humana. La desgràcia només és feta d'impressions. Les circumstàncies materials de la vida, per molt de temps que en rigor sigui possible de viure-hi, no donen pas compte per si soles de la desgràcia, car circumstàncies equivalents, amb altres sentiments, farien la felicitat. Són els sentiments lligats a les circumstàncies d'una vida el que fa feliç o desgraciat, però aquests sentiments no són pas arbitraris, ni imposats o esborrats per suggestió, ans només es poden canviar per una transformació radical de les circumstàncies. Per a canviar-les, tot primer cal conèixer-les. Res no hi ha més difícil de conèixer que la desgràcia; sempre és un misteri. És muda, com deia el proverbi grec. Per a copsar-ne els veraders matisos i les causes, cal estar particularment preparat per a l'anàlisi interior, i no és pas generalment el cas dels desgraciats. Fins i tot si s'hi està preparat, la desgràcia impedeix aquesta activitat del

pensament, i la humiliació té sempre l'efecte de crear zones prohibides on el pensament no s'aventura, cobertes o de silenci o de mentida. Quan els desgraciats es planyen, gairebé sempre ho fan en fals, sense evocar la vera desgràcia que els tenalla; i, encara, en cas de desgràcia profunda i permanent, un pudor molt fort els atura, els planys. Així, cada condició desgraciada, entre els homes, crea una zona de silenci on els éssers humans es troben tancats com en una illa. Qui en surt, de l'illa, no el tomba pas, el cap. Les excepcions, gairebé sempre, només són aparents. Per exemple, una mateixa distància, la major part del temps, tot i semblar el contrari, separa dels obrers tant el que s'ha fet patró com el que s'ha fet, als sindicats, militant professional.

Si algú, vingut de fora, penetra en una d'aquestes illes i, un temps limitat però prou llarg per a amarar-se'n, se sotmet voluntàriament a la desgràcia i explica tot seguit el que experimenta, podrem fàcilment contestar-lo, el valor del seu testimoniatge. Direm que ha experimentat una cosa altra que els que hi són de manera permanent. Tindrem raó si s'ha lliurat només a la introspecció; i també si només ha observat. Però si ha arribat a oblidar que ve de fora, que tornarà a fora i que només hi és de pas, i compara de continu el que experimenta dins seu amb el que llegeix a les cares, als ulls, als gestos, a les actituds, a les paraules, als esdeveniments petits i grans, es crea en ell un sentiment de certesa malhauradament difícil de comunicar. Al matí, al metro, les cares contretes per l'angúnia de la jornada a travessar, els ulls adolorits; al vespre, a la sortida, la fatiga profunda, essencial, d'ànima més que no de cos, que marca les actituds, els esguards, el plec dels llavis; les mirades i les actituds de bèstia engabiada quan, després del tancament anual de deu dies, obre la fàbrica per a un any interminable; la brutalitat difusa, gairebé pertot; la importància donada per gairebé tothom a detalls en si petits però dolorosos pel sentit simbòlic, com haver de presentar una tarja d'identitat a l'entrada; les fanfarronades deplorables bescanviades dins els ramats amuntegats davant la porta de l'oficina de contractació, que, per oposició, evoquen tantes humiliacions reals; les paraules increïblement doloroses que de vegades s'escapen, com sense adonar-se'n, de llavis d'homes i dones semblants a tots els altres; l'odi i el fàstic per la fàbrica, pel lloc de treball, que paraules i actes fan tan sovint aparèixer, que omplen d'ombra la camaraderia i empeny obrers i obreres, en sortir, a afanyar-se cap a casa quasi sense un mot; durant els dies d'ocupació de les fàbriques, la joia de posseir-la amb el pensament, de recórrer-ne les parts, l'orgull tot nou de mostrar-la als seus i explicar-los on treballa, joia i orgull fugissers, expressió per contrast, tan punyent, dels dolors permanents del pensament immobilitzat; totes les reculades de la classe obrera, tan misterioses per als espectadors i en realitat tan fàcils de comprendre; ¿com no ens en fiarem, de tots aquests senyals, quan alhora que els llegim a l'entorn n'experimentem a dins els sentiments corresponents?

La fàbrica hauria de ser un lloc joiós, un lloc on, fins si fos inevitable que el cos i l'ànima patissin, l'ànima pogués també tastar-hi joies, alimentar-se'n, de joies. Per a això, caldria canviar-hi en cert sentit poques coses, i en cert sentit moltes. Dels sistemes de reforma o de transformació social no n'hi ha cap que s'aguanti; si es duguessin a la pràctica, el mal restaria intacte; apunten a canviar massa i massa poc, massa poc la causa del mal, i massa les circumstàncies que hi són estranyes. N'hi ha que anuncien una reducció, ridículament exagerada, de la durada del treball; però fer del poble una massa de desvagats amb dues hores diàries d'esclavatge no és ni desitjable, si és possible, ni moralment possible si ho és materialment. Ningú les acceptaria, dues hores d'esclavatge; l'esclavatge, per a ser acceptat, cal que duri diàriament prou per a trencar, dintre de l'home, alguna cosa. Si remei hi ha possible, ha de ser d'un altre ordre, i més difícil de

concebre. Exigeix un esforç d'invenció. Cal canviar la naturalesa dels estimulants del treball, fer minvar o abolir les causes del fàstic, transformar la relació de l'obrer amb el funcionament conjunt de la fàbrica, la seva relació amb la màquina, la manera com s'escola el temps en el treball.

No és bo ni que l'atur sigui un malson sense remei, ni que el treball es recompensi amb un munt de luxe fals a bon preu que exciti els desigs i no satisfaci les necessitats. Aquests dos punts no els discuteix ningú. Però se'n segueix que la por de l'acomiadament i la cobdícia dels diners han de deixar de ser els estimulants essencials que ocupin sens parar el primer pla en l'ànima dels obrers, a fi que en endavant hi facin naturalment d'estimulants secundaris. N'hi ha d'haver d'altres, d'estimulants, a primer pla.

Un dels més poderosos, en tot treball, és el sentiment que hi ha una cosa a fer i que s'hi ha d'aplicar un esforç. Aquest estimulant, a la fàbrica, sobretot per al manobre de màquina, hi manca ben sovint del tot. Quan posa mil vegades una peça en contacte amb l'eina de la màquina, es troba, a més de la fatiga, com l'infant a qui han ordenat d'enfilar perles perquè estigui tranquil; l'infant obeeix per por del càstig i pel bombó que espera, però l'acció no té sentit, per a ell, només la conformitat amb l'ordre de la persona que té poder damunt seu. Ben altrament fóra si l'obrer sabés clarament, cada dia, a cada instant, quina part en el total de la fàbrica hi té el que fa, i quina part en el total de la vida social hi té la fàbrica. Si un obrer fa caure l'útil d'una premsa sobre un tros de llautó per a un dispositiu del metro, caldria que ho sabés i que, a més, es representés el lloc i la funció del tros de llautó en el convoi, per quines operacions ja ha passat i per quines encara haurà de passar abans de ser posat a lloc. No es tracta pas, ja s'entén, de fer una conferència a l'obrer abans de cada feina. Però sí que és possible, per ordre de llista, de fer recórrer de tant en tant la fàbrica a cada equip d'obriers durant unes hores, pagades a tarifa ordinària, acompanyat tot d'explicacions tècniques. Permetre als obrers de portar-hi la família encara fóra millor; ¿és natural que la dona mai no pugui veure el lloc on, cada dia, tota la jornada, el marit hi despèn el millor que té? Tot obrer n'estaria orgullós i content, de mostrar el lloc de treball a la dona i als infants. També fóra bo que l'obrer veiés de tant en tant, acabada, la cosa en la fabricació de la qual, per poc que sigui, participa, i que li fessin veure la part que exactament hi ha tingut. Evidentment, el problema és diferent per a cada fàbrica, per a cada fabricació, i en cada cas particular es poden trobar mètodes infinitament variats d'estimular i satisfer la curiositat dels treballadors per la seva feina. No cal pas un gran esforç d'imaginació, sempre que se'n concebi clarament la finalitat, que és esquinçar el vel que els diners posen entre treballador i treball. Els obrers creuen, amb aquella espècie de creença que no s'expressa amb paraules i fóra absurda expressada així però impregna tots els sentiments, que el seu esforç es transforma en diners la petita part dels quals torna a ells i la grossa va al patró. Cal fer que comprenguin, en tots els moments del seu esforç, no pas amb la part superficial de la intel·ligència que s'aplica a les veritats evidents –així ja ho comprenen– sinó amb tota l'ànima i diguem que amb el mateix cos, que fabriquen objectes reclamats per necessitats socials i que tenen un dret limitat, però real, a estar-ne orgullosos.

Certament, no en fabriquen pas, d'objectes, en la mesura que es limiten a repetir llargament una combinació de cinc o sis gestos simples sempre idèntica a si mateixa. Això s'ha d'acabar. Mentre sigui així, per molt que hi fem, al cor de la vida social hi haurà sempre un proletariat envilit i carregat d'odi. És veritat que hi ha éssers humans, mentalment endarrerits, naturalment aptes per a aquest tipus de treball; però no és pas cert, ni de lluny, que en nombre siguin tants com els que efectivament treballen així. N'és la prova que, de cada cent infants nascuts de famílies burgeses, el nombre dels que, un

cop homes, només fan tasques maquinals és molt més petit que el nombre dels corresponents d'entre cent infants nascuts de famílies obreres, tot i que el repartiment d'aptituds és de mitjana versemblantment el mateix. El remei no és pas difícil de trobar, si més no en un període normal en què el metall no escassegi. Sempre que una fabricació exigeixi repetir la combinació d'un petit nombre de moviments simples, aquests moviments els pot acomplir, sense excepció, una màquina automàtica. S'hi fa servir preferentment l'home perquè l'home és una màquina que obeeix la veu i basta una ordre perquè substitueixi una combinació de moviments per una altra. Però hi ha màquines automàtiques d'usos múltiples que es poden igualment fer passar d'una fabricació a una altra reemplaçant una lleva per una altra. Aquesta mena de màquines encara és recent i poc desenvolupada; ningú pot preveure fins a quin punt es podrà desenvolupar, si ens en prenem la molèstia. Podran aparèixer, llavors, coses amb el nom de màquines que, des del punt de vista del treballador, seran exactament l'oposat a la major part de màquines actualment en ús; no és pas rar que un mateix mot representi realitats contràries. El manobre especialitzat només té com a part la repetició automàtica de moviments, mentre que la màquina que serveix conté, impresa i cristal·litzada en el metall, tota la part de combinació i d'intel·ligència que comporta la fabricació en curs. Un tal capgirament és contra natura; és un crim. Però si l'home té la tasca d'ajustar la màquina automàtica i fabricar cada cop les lleves corresponents a les peces a fabricar, assumeix una part de l'esforç de reflexió i combinació i, alhora, l'esforç manual que comporta, com per als artesans, la verdadera habilitat. Una tal relació entre màquina i home és plenament satisfactòria.

El temps i el ritme són el factor més important del problema obrer. Certament, treball no és joc; és inevitable i convenient alhora que en el treball hi hagi monotonia i tedi, així com no hi ha res de gran en aquesta terra, en cap domini, sense una part de monotonia i tedi. Hi ha més monotonia en una missa de cant gregorià o en un concert de Bach que no pas en una opereta. El món on hem vingut a parar existeix, realment; som, realment, carn; hem estat llançats fora de l'eternitat; i, realment, hem de travessar el temps, minut rere minut, amb esforç. Aquest esforç és la nostra part, i la monotonia del treball n'és només una forma. No és pas menys cert, però, que el nostre pensament és fet per a dominar el temps, i que aquesta vocació s'ha de preservar intacta en tot ésser humà. La successió absolutament uniforme i alhora variada i contínuament sorprenent dels dies, els mesos, les estacions i els anys convé exactament al nostre esforç i a la nostra grandesa. Tot el que, entre les coses humanes, és en alguna mesura bell i bo reproduïx a algun nivell aquesta barreja d'uniformitat i varietat; tot el que en difereix és dolent i degradant. El treball del pagès obeeix per necessitat el ritme del món; el treball de l'obrer, per naturalesa, n'és en gran mesura independent, però el podria imitar. A la fàbrica, però, és el contrari, que s'hi esdevé. Uniformitat i varietat s'hi barregen, també, però la barreja és l'oposada a la que procuren sol i astres; sol i astres, per endavant, omplen el temps de quadres, de varietat limitada i ordenada en repeticions regulars, destinats a contenir una varietat infinita d'esdeveniments del tot imprevisibles i parcialment privats d'ordre; contràriament, l'avenir del qui treballa a la fàbrica és buit per la impossibilitat de preveure, i més mort que no el passat per la identitat dels instants que se succeeixen com un tic-tac de rellotge. Una uniformitat que imita els moviments del rellotge i no els de les constel·lacions, i una varietat que exclou tota regla i doncs tota previsió, fan un temps, per a l'home, inhabitable, irrespirable.

Només la transformació de les màquines pot impedir que el temps dels obrers s'assemblí al del rellotge; però amb això no n'hi ha prou; cal que l'avenir s'obri davant

l'obrer amb una certa possibilitat de previsió, per tal que tingui el sentiment d'avançar en el temps, d'acostar-se amb cada esforç a un cert acabament. Actualment, l'esforç que aconsegueix no el porta enlloc sinó a l'hora de sortir, però com que al dia de treball n'hi succeeix sempre un altre aquest acabament no és altra cosa que la mort; en el cas del treball per peces, no se'n pot representar cap altre que no sigui sota la forma de salari, que el constreny a l'obsessió dels diners. Obrir l'avenir als obrers en la representació del treball futur és un problema que en cada cas particular es posa diferent. De manera general, la solució al problema implica, a més a més d'un cert coneixement del funcionament conjunt de la fàbrica per cada obrer, una organització de la fàbrica amb certa autonomia dels tallers respecte a l'establiment i de cada obrer respecte al seu taller. Pel que fa a l'avenir proper, en la mesura del possible, l'obrer hauria de saber aproximadament el que haurà de fer els vuit o quinze dies següents, i fins poder triar en certa mesura l'ordre de successió de les diferents tasques. Pel que fa a l'avenir llunyà, hauria de poder-hi projectar fites, de manera certament menys extensa i precisa que no patró i director, però tanmateix en certa manera anàloga. Així, sense que els drets efectius li haguessin estat gens acrescuts, experimentaria el sentiment de propietat de què el cor té set, sentiment que, sense haver de rebaixar l'esforç, aboleix el fàstic.

Unes tals reformes són difícils, i certes circumstàncies del període present n'augmenten la dificultat. En contrapartida, la desgràcia, per a fer sentir la necessitat d'un canvi, era indispensable. Els principals obstacles són a les ànimes. Vèncer la por i el menyspreu és difícil. Els obrers, o molts com a mínim, després de mil ferides han contret una amargor quasi incurable que fa que comencin veient un parany en tot el que els ve de dalt, sobretot dels patrons; aquesta malfiança malaltissa, que tornaria estèril qualsevol esforç de millora, només es pot vèncer amb paciència, amb perseverança. Molts patrons tenen por que una qualsevol temptativa de reforma, per molt inofensiva que sigui, apporti nous recursos als agitadors, als quals, sense excepció, atribueixen tots els mals en matèria social i veuen en certa manera com a monstres mitològics. També els és difícil d'admetre que hi hagi en els obrers parts superiors de l'ànima que exercirien en el sentit de l'ordre social si s'hi aplicaven els estimulants convenients. I, fins si estiguessin convençuts de la utilitat de les reformes indicades, se'n retindrien pel neguit exagerat del secret industrial; tot i que l'experiència els ha ensenyat que l'amargor i l'hostilitat sorda clavades al cor dels obrers té perills molt més grans que no la curiositat dels concurrents. Finalment, l'esforç a acomplir no pertoca pas només a patrons i obrers, ans a tota la societat; sobretot, s'hauria de concebre l'escola de manera tota nova, a fi de formar homes capaços de comprendre el treball conjunt en què tenen part. El nivell dels estudis teòrics no s'hauria pas de rebaixar, més aviat al contrari, caldria fer molt més per a provocar el desvetllament de la intel·ligència; però l'ensenyament hauria de ser alhora molt més concret.

El mal que es tracta de guarir interessa així a tota la societat. Cap societat no pot tenir estabilitat quan tota una categoria de treballadors treballa diàriament, tot el dia, amb fàstic. El fàstic en el treball altera en els obrers tota la concepció de la vida, tota la vida. La humiliació degradant que acompanya cada un dels seus esforços cerca una compensació en una mena d'imperialisme obrer alimentat per les propagandes provinents del marxisme; si l'home que fabrica cargols experimentés, en fabricar-ne, un orgull legítim i limitat, no li provocaria pas artificialment l'orgull il·limitat corresponent a creure que la seva classe és destinada a fer la història i a dominar-ho tot. I el mateix s'esdevé pel que fa a la concepció de la vida privada, sobretot de la família i la relació entre sexes; el tediós esgotament del treball de fàbrica deixa un buit que vol ser omplert, que només pot ser-ho per gaudis ràpids i brutals, i la corrupció que en resulta s'encomana a totes les classes de

la societat. La correlació, a primer cop d'ull, no és pas evident, i tanmateix n'hi ha, de correlació; la família no serà verament respectada, pel poble del país, mentre una part del poble treballi contínuament amb fàstic.

N'ha vingut molt de mal, de les fàbriques, i cal que es corregeixi a les fàbriques. És difícil, potser no és impossible. Caldria, tot primer, que els especialistes, enginyers i d'altres tinguessin prou la passió no sols de construir objectes, ans de no destruir homes. No pas tornar-los dòcils, ni fins fer-los feliços, ans només no forçar-ne cap a envilir-se.

.....

Notes:

(1)

--un cop acabades de redactar les *Réflexions sur les causes de la liberté et de l'oppression sociale*, Simone Weil decideix, a fi de conèixer de primera mà la condició obrera, entrar a treballar d'obrero en una fàbrica:

desembre 1934

--dia 4: entra com a talladora en una fàbrica Alsthom, mercès a una recomanació de l'administrador de la Societat, Auguste Detoef, que la fa vetllar per un cap de taller

--dia 25: l'acomiaten de la feina fins al 2 de gener

gener 1935

--dia 2: entra a treballar al forn de bobines de coure --una feina dura--, on és sovint ajudada pels calderers

febrer 1935

--dia 10: obté una baixa per malaltia --per otitis-- fins al 25 de febrer. Se'n va a refer-se'n a Montana (Suïssa)

--dia 25: torna a la fàbrica

març 1935

--dies 8-18: despatxada de la feina, està a l'atur

abril 1935

--dia 5: deixa estar la fàbrica Alsthom, i en cerca una altra pel seu compte, sense la protecció de ningú

--dia 11: entra a treballar a la fàbrica J.-J. Carnaud et Forges de Basse-Indre, a Boulogne-Billancourt (departament dels Hauts-de-Seine, Île-de-France), on fa feina amb una premsa, i on no aconsegueix de produir prou

--dia 12: la canvien de lloc de treball, fins a col·locar-la al taller d'envernissament, on la feina no és tan dura

maig 1935

--dia 7: és despatxada de la feina --a partir de l'endemà pateix intenses migranyes

--cerca feina pels volts de Boulogne-Billancourt

juny 1935

--dia 6: entra de fresadora a la Renault

--passa per fases d'un profund desesper

agost 1935

--dia 9: darrer dia de treball a la fàbrica.

(2)

--a finals de 1935, Simone Weil llegeix *Montée des périls*, tom IX de la sèrie *Hommes de bonne volonté*, de Jules Romains. Les pàgines sobre la vida obrera la colpeixen i a començaments de 1936 comença a escriure una carta a l'autor, que no acaba.

(3)

--anys més tard, el 1941, a Marsella, torna al text i en treu un article, que es publica el juliol del 1942 al núm. 2 d'*Économie et Humanisme*, amb retocs de l'equip de la revista, sota el títol de *Réflexions sur la vie d'usine*.